

Beknopte uitleg B. Duur en B. Mol.

Wie zich verdiepen wil in het systeem van de C-sleutel en B. Duur en B. Mol, leze eerst het voorbericht dat voorin elk vierstemmenboek staat afgedrukt en dat ook hieronder is weergegeven. Voor hen die daarna behoefte hebben aan nog meer uitleg, volgt daaronder een beknopte uitleg met enkele praktijkvoorbeelden.

VOORBERICHT

AANGAANDE HET GEBRUIK DER

III. S T E M M E N.

De eerste Stem of Tenor (zo als wij de gewoone Kerk-Zang-Stem noemen) van den eersten Psalm is B Mol, de Bassus of tweede Stem B Duur, en de Altus en Discant of derde en vierde Stem zijn B Mol. De eerste noot van den Tenor van deezen Psalm is een Sol $\bar{\text{e}}$, tegen welke in de Bas gezongen wordt Ut $\bar{\text{e}}$, welke klank van Ut zo laag is als de Ut $\bar{\text{e}}$ in B Mol van den Tenor. De Altus, waarvan zo wel als van den Discant de nooten van dezelve klank zijn als van den Tenor, als staande beide op een Sleutel van B Mol, begint met Ut $\bar{\text{e}}$, en de Discant met Mi $\bar{\text{e}}$. Deeze vier Partijen wel instemmende, en met zuivere klanken voortgaande te zingen, zal men een volmaakt Muzicaal Accoord uitmaaken. Tot den tweeden Psalm overgaande, begint de Te-

* 2

nor

VOORBERICHT.

nor, die weder een B Mol is, met Re $\bar{\text{e}}$, waarvan de Bassus B Duur is, en ook met Re $\bar{\text{e}}$ begint, welke twee nooten van Tenor en Bassus volmaakt instemmen, met een gelijke klank. De Altus en Discant beginnen beide met La $\bar{\text{e}}$, en zijn met den Tenor B Mol. De derde Psalm, die weder een B Mol is, en waarvan de Tenor met Ut $\bar{\text{e}}$ begint, begint de Bassus ook met Ut $\bar{\text{e}}$ B Duur, welke twee nooten van Tenor en Bassus, gelijk de tweede Psalm, volmaakt instemmen met een gelijke klank. De Altus en Discant zijn B Mol als de Tenor, en begint de eerste noot van de Altus met Sol $\bar{\text{e}}$, en de Discant met Mi $\bar{\text{e}}$. De vierde Psalm, waar van de Tenor B Duur is, zo ook de Altus en Discant, en de Bas B Mol is, daar van begint de Tenor met Ut $\bar{\text{e}}$, en de Bas ook met Ut $\bar{\text{e}}$, welke twee Utten een Octaaf of agt nooten verschillen, maar anders volmaakt overeenstemmen. De vijfde Psalm, de Tenor weder een B Mol zijnde, daar van is de Bassus en Altus B Duur, en de Discant weder B Mol als de Tenor, en stemt de Tenor gelijk in met Re $\bar{\text{e}}$, als de Bassus met Re $\bar{\text{e}}$.

De

VOORBERICHT.

De Tenor en Discant zijn gelijk, maar de Bassus en Altus verschillen een Octaaf of agt nooten, te weeten, dat de Bassus zo veel laager, en de Altus zoo veel hooger moet gezongen worden. De zesde Psalm, de Tenor, Altus en Discant B Duur zijnde, is de Bassus B Mol. De Tenor begint met La $\bar{\text{e}}$, en de Bassus ook met La $\bar{\text{e}}$, welke twee nooten wederom volmaakt met één klank instemmen &c.

Van meest alle de Psalmen (eenige weinige uitgezonderd) waar van de Tenors B Mol zijn, zijn de Bassen B Duur, en de Alten en Discanten weder B Mol, met de Tenors gelijk; daarentegen de Psalmen, waar van de Tenors B Duur zijn, daar van zijn de Bassen B Mol, en de Alten en Discanten weder B Duur als de Tenor. De zevende Psalm, daar van is de Tenor, Bassus en Discant B Duur, en beginnen alle die Stemmen met Re $\bar{\text{e}}$, daar maar alleen de Altus B Mol is en met La $\bar{\text{e}}$ begint. Het gebeurt zomtjids, dat de Tenor en Discant B Mol en de Bassus en Altus B Duur zijn, gelijk als de vijfde, elfde en meer andere Psalmen

* 3

zijn;

V O O R B E R I C H T.

zijn; maar dan moet wel in acht genomen worden, dat de Stemmen van de Altus een Octaaf of agt toonen hooger moeten klinken als de nooten op dezelfde Lijn staande in de Bassus, dewijl de Altus in deeze Psalmen altijd de Superieur of de hoogste van Stem is. De Discant loopt meest tusschen de Tenor en de Bassus; behalven eenige Psalmen, die de Hoogduitschers Choorstemmen noemen, waar van de Discant zomtjids hooger loopt dan de Tenor.

Dit oordeelden wij genoeg te zijn tot onderrichting voor die lust hebben zich in het zingen der Vier Stemmen te oefenen. Alleenlijk zullen wij de Zangers waarschouwen, om aan de nooten, die met een Kruis of met een Mol geteekend staan, vooral de echte klank te geeven, te weeten aan die met een Kruis een halve toon hooger, en met een Mol een halve toon laager dan anders zijn gestelde hoogte aanwijst. Integendeel moeten er geen nooten, in welke van de Vier Stemmen het ook zij, naar eigen goedvinden, of om dat het in sommige ooren wel klinkt, Kruis of Mol gezongen wor-

Stemmen geen gebruik moeten maaken, 't welk eerder verwarring dan een goed Accoord geeft, behalven dat het aan de andere Partijen grootelijks hindert, maar onder het zingen van deeze Vier Stemmen, aan de Stem en Noot die zij zingen, zijne klank zuiver en eenvoudig geeven, zonder eenige cieraad daar bij te doen: want de zuivere klanken der Vier Stemmen geeven cieraad genoeg aan de Toehoorders en Zangers zelven; en hoe grooter en sterker de Partijen zijn, hoe beter, mits dat elke Partij haare Stem zuiver houde.

MU-

V O O R B E R I C H T.

worden, indien men geen teekens van Kruis of Mol daar bij vindt; want men moet in de Vier Stemmen niet elke Stem op zich zelve maar in verband met de anderen aanmerken. Dat deeze onderrichting noodig zij, zullen kundigen toestemen, want men kan door het verleggen van een halve toon in de Vier Stemmen een geheel ander Accoord doen spreken: Laat bij voorbeeld in een D toon Tertia Major, de F Kruis zakken op F Naturel, dan hebt gij de D Tertia Major veranderd in de D Tertia Minor. Hetzelve heeft plaats in veele andere gevallen van die natuur, alwaar men door een halve toon te verleggen een groot verschil in het Accoord kan te weeg brengen. Ook zij de Liefhebber indachtig, dat, als 'er twee nooten naast elkander op gelijke hoogte gevonden worden, waar van de voorste met een Kruis of Mol geteekend is, dan aan beide die nooten dezelfde klank moet gegeeven worden, als of zij beide geteekend stonden. Laatstelijk gelieven de Liefhebbers in acht te neemen, dat zij van hun cierlijk en zwierig draaien in het zingen onder de Vier Stem.

M U Z I J K S - O N D E R W I J S.

B. M O L.

Ut Re Mi Fa Sol La Ci Ut Re Mi Fa
Mi Re Ut Ci La Sol Fa Mi Re Ut.

B. D U U R.

Sol La Ci Ut Re Mi Fa Sol La
Sol Fa Mi Re Ut Ci La Sol.

Maten 1 ♩. Rustingen 1 ♩.

A

HET

Na het voorbericht komen we de bladzijde 'Muziks-Onderwijs' tegen, met daarop onder meer de onderstaande notenbalken. Op die notenbalken staan zogenaamde toonladders (een trapje van beneden naar boven en weer terug).

B. M O L.

B. D U U R.

Er zijn 2 soorten toonladders. Met een b-tje vooraan is B. Mol, zonder dat b-tje is het B. Duur.

Op bovenstaande toonladders zie je bijvoorbeeld dat een La in B. Mol er zo uitziet . Een La in B. Duur ziet er zo uit: . Toch is het dezelfde toon.

Het is dus eigenlijk heel verwarrend: soms lijken tonen even hoog maar zijn ze het niet: Deze noot heet in B. Mol Re en in B. Duur heet hij Sol. Ze zijn dus niet even hoog. In de notenbalk van bijvoorbeeld B. mol kun je bekijken hoeveel verschil erin zit. Dit is de Re en dit is de Sol, de Sol is dus in werkelijkheid 3 tonen hoger dan de Re.

Nu de praktijk: de Lofzang van Zacharias.

DE LOFZANG VAN ZACHARIAS.
TENOR. *Lukas I.: 68.* I. Stem.

DE LOFZANG VAN ZACHARIAS.
BASSUS. *Lukas I.: 68.* II. Stem.

DE LOFZANG VAN ZACHARIAS.
ALTUS. *Lukas I.: 68.* III. Stem.

DE LOFZANG VAN ZACHARIAS.
DISCANT. *Lukas I.: 68.* IIII. Stem.

die

De Tenor (gewone wijs, of kerkzangstem) en Discant staan allebei in B. Duur. Je kunt al snel zien dat de Discant twee tonen lager begint dan de Tenor. De Alt staat echter in B. Mol, dus moeten we gaan uitrekenen, hoe hoog de Alt begint. De Tenor begint op een Sol, de Alt begint op een Ut (is een ouderwets woord voor Do). De Ut ligt 3 tonen hoger dan een Sol, dus zo hoog moet de alt beginnen. De Bas begint op dezelfde toon als de Alt. Maar, omdat de Bas een lage stem is, zit die toon een octaaf* (is acht tonen) lager.

Zetten we deze tonen op één (hedendaagse) notenbalk, dan ziet dat er zo uit: (we zijn daarbij uitgegaan van de gangbare hoogte van de Lofzang van Zacharias).

Voor bijv. een organist is het overzichtelijker als deze noten over 2 balken zijn verdeeld, dat ziet er zo uit:

*Wat een octaaf is, laat zich goed uitbeelden op het toetsenbord van een orgel of piano. Op de afbeelding hieronder zijn twee voorbeelden gegeven. De oranje stip links is een toon en de andere oranje stip is diezelfde toon, alleen dan een octaaf hoger. Datzelfde geldt voor de blauwe stippen. Je kunt hieronder ook uittellen dat een octaaf 8 (witte) toetsen is.

Nog een voorbeeld: Psalm 15.

TENOR. DE XV. PSALM. I. Stem.
 W ie zal verkeeren, groote God, In uwe

BASSUS. DE XV. PSALM. II. Stem.
 W ie zal verkeeren, groote God, In uwe

ALTUS. DE XV. PSALM. III. Stem.
 W ie zal verkeeren, groote God, In uwe

DISCANT. DE XV. PSALM. IIII. Stem.
 W ie zal verkeeren, groote God, In uwe

De Tenor en Alt staan in B. Duur. Je kunt meteen zien dat er drie noten verschil in zit. De Discant en Bas staan echter in B. Mol, dat moet je dus uitrekenen. De Tenor begint op een Sol. De Discant op een Mi. Op de bovenste afbeelding in dit document kun je zien dat de Discant dus twee tonen lager begint dan de Tenor, de Bas zit daar weer twee tonen onder. Afgebeeld in een notenbalk, ziet dat er zo uit:

Met bovenstaande kennis kom je een heel eind met het zingen uit het vierstemmenboek. Wel blijft het uitkijken met de toonafstanden. Daarom willen we daar hieronder nog kort iets over opmerken.

De meeste noten in een toonladder staan een hele toon uit elkaar. Er zijn echter een paar noten die een halve toon uit elkaar staan.

Voor mensen die de notennamen kennen is het volgende van belang: Alle noten staan een hele toon uit elkaar, behalve de Mi en de Fa, en de Ci en de Ut (Do). (Daarbij maakt het niet uit of het B. Duur of B. Mol is).

Voor mensen die geen notennamen kennen is dit een belangrijke om te onthouden: Zie je dit: dan is de afstand altijd een halve toon. Zie je dit: dan is het altijd even uitkijken: In B. Duur is dit een hele

toonafstand en in B. Mol een halve toonafstand. En zo is er nog eentje: In B. Duur is dit een halve toonafstand en in B. Mol een hele toonafstand.

Voor mensen die één of ander instrument bespelen kan het volgende handig zijn: Als er een G-sleutel voor zou staan is de B. Duur toonladder eigenlijk een toonladder in 2 mollen en de B. Mol toonladder 3 mollen. (vandaar de halve-toonafstand G-As en de hele toonafstand As-Bes).

Vervolgens nog iets over verlagingen en verhogingen. Om een toon een halfje te verlagen of te verhogen, wordt in de muziekwereld gebruik gemaakt van mollen en kruisen. Ook in het vierstemmenboek treffen we deze aan.

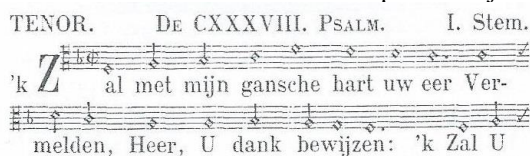
Een mol (verlaging) ziet er zo uit en een kruis (verhoging) zo . Als er een kruis of mol voor een noot staat, geldt deze voor die noot, maar als de volgende noot precies hetzelfde is, ook voor de volgende. (normaal gesproken geldt in de muziekwereld een kruis of een mol voor de gehele maat, maar omdat in het vierstemmenboek geen gebruik wordt gemaakt van maatstrepen, gaat deze regel niet op).

Tenslotte nog wat ‘eigenaardigheden’ over het gebruikte systeem in het vierstemmenboek. Aan het einde van elke notenbalk treffen we in het klein alvast de eerste noot aan van de volgende regel (zie afbeelding). Ditzelfde systeem wordt ook voor de tekst toegepast, al gebeurt het daar alleen onderaan de bladzijde.

DISCANT. DE XV. PSALM. IIII. Stem.
W ie zal verkeerren, groote God, In uwe tent

Aan het einde van elke (noten)regel staat er een stipje bij de laatste noot. Als dat niet zo is, wordt de regel (min of meer) aan elkaar gezongen. Zo staat er bij psalm 138 in het voorbeeld hieronder, bij ‘eer’ een stip en bij ‘Heer’ niet. Hoewel deze woorden op elkaar rijmen, wordt dus doorgezongen tot het woord ‘bewijzen’.

TENOR. DE CXXXVIII. PSALM. I. Stem.
’k al met mijn gansche hart uw eer Ver- melden, Heer, U dank bewijzen: ’k Zal U

Wellicht dringt de vraag zich op, waarom het hele systeem met C-sleutel en B. Duur en B. Mol is bedacht. Het antwoord is tweërlei: om te voorkomen dat mensen die geen noten konden lezen werden opgescheept met een heleboel mollen en kruisen (en moeilijke kerktoonsoorten) en om ervoor te zorgen dat alle psalmwijzen op een redelijke manier tussen de notenbalken konden worden weergegeven.